

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ У РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ (ТЕОРІЯ ТА РЕАЛІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА)

Стаття присвячена теорії та реаліям індивідуального відтворення підприємства в ринкових умовах господарювання в Україні.

Ключові слова: індивідуальне відтворення; авансування; амортизаційний період; конкурентоспроможність.

Функціонування підприємства, як первинної ланки економічної системи, об'єктивно передбачає необхідність збереження умов індивідуального відтворення.

Теоретичні надбання сучасної економічної науки дають підстави стверджувати, що становлення, розвиток, ефективність національної економіки мають перспективи лише за умов єдності індивідуального та суспільного відтворення.

Індивідуальне відтворення підприємства – це не лише умова збереження підприємства, як первинної ланки економічної системи в будь-яких умовах господарювання, але це, насамперед, той фундамент, на якому формується національна економіка при будь-якому суспільному устрою.

Теоретичні дослідження єдності індивідуального та суспільного відтворення обумовлюють можливість розробки методологічних підходів щодо з'ясування змісту та форми відтворення підприємства в конкурентному середовищі. Наукові розробки поняття "формального" та "реального" в індивідуальному відтворенні підприємства дають можливість дослідити рух коштів, авансованих в індивідуальне відтворення, умови їх збереження, використання на розвиток та технічне переобладнання підприємства, на технологічне вдосконалення процесу виробництва, на забезпечення інвестиційної привабливості та прогресивного напрямку функціонування підприємства. Формальне авансування коштів в індивідуальне відтворення перетворюється в реальне лише за умов фактичного забезпечення збереження, тобто постійного руху, індивідуального відтворення. Зупинки руху коштів, авансованих в індивідуальне відтво-

рення, призводять до його руйнації, до проблем з підтриманням умов функціонування підприємства у відповідності до об'єктивних вимог руху речових факторів індивідуального відтворення, і в кінцевому періоді, до банкрутства підприємства.

Теоретичні розробки науковців індивідуального відтворення націлюють систему управління первинною ланкою економіки та національною економікою в цілому на зосередження зусиль менеджменту на таких характеристиках руху індивідуального відтворення, як авансування коштів в кругообіг, як вибуття та заміщення речових факторів виробництва, контролю за амортизаційним періодом, за збереженням авансованих коштів, за строками та віком виробничого потенціалу. Теорія індивідуального відтворення, таким чином, створює методологічну основу формування реального механізму управління збереженням єдності індивідуального та суспільного відтворення, Лише за умов такої єдності стає можливим функціонування національної економіки та її первинних ланок-підприємств.

За довгі роки розробки теорії відтворення представниками економічної науки, погляди науковців набували нових рис та трактувань: від абсолютизації державної власності та безпосередньо суспільного характеру відтворення, до перебільшення ролі приватної форми власності підприємств у збереженні суспільного відтворення. Подальші наукові дослідження представників економічної науки в нових реаліях функціонування національної економіки та її первинних ланок в період ринкової орієнтації розвитку, дозволила в значній мірі поглибити теоретичні дослідження єдності індивідуального та суспільного відтворення. Зокрема, важливим кроком економічної науки було з'ясування співвідношення понять "індивідуальне" та "приватне". Особливого значення ці теоретичні розробки набули в сучасній економічній практиці господарської діяльності підприємств України за умов ринкової орієнтації розвитку національної економіки. Наголошуємо на важливому методологічному аспекті співвідношення цих понять, оскільки вони безпосередньо обумовлюють формування механізму управління підприємством. Поняття "приватне" знаходиться у площині форми власності. "Індивідуальне" поняття характеризує рух авансованих коштів. Підприємства різних форм власності, різних організаційно-правових форм, різних систем управління забезпечать функціонування національної економіки лише за умов збереження індивідуального відтворення, постійного руху авансованих коштів.

Методологічні підходи науковців щодо індивідуального відтворення в значній мірі збагатились в період переходу до ринкових умов господарювання на постсоціалістичному просторі функціонування підприємств з появою різних форм їх власності. Державна і недержавна форми власності підприємств, різні організаційно-правові форми та системи управління, поставили на часі вдосконалення та розвиток теоретичних уявлень щодо збереження єдності індивідуального та суспільного відтворення в умовах такої "строкатості" єдиного економічного поля діяльності підприємств. З появою сектору малого бізнесу в економіці України, дослідження представників економічної науки в значній мірі були зосереджені на визначенні ролі та місця малих підприємств в суспільному економічному просторі. Це позначилось на теоретичному прогресі знань щодо формування і становлення малого сектору економіки в Україні [1]. Проте кількісні характеристики розвитку малих підприємств, їх потенційні можливості у створенні валового продукту відволікли наукову думку від фундаментального методологічного постулату економічної теорії щодо забезпечення єдності індивідуального та суспільного відтворення. Створився певний науковий вакуум в дослідженні місця малого бізнесу в структурі національної економіки. Наукова думка була зосереджена на дослідженні процесу формування і функціонуванні нового сектору економіки, який народжувався в ринкових умовах, і залишила поза увагою науковців розробку механізму забезпечення єдності індивідуального відтворення підприємств малого сектору економіки з суспільним відтворенням і національною економікою в цілому. Серед науковців і підприємців сектору малого бізнесу набула поширення думка про те, що малий бізнес-це основний сектор, що забезпечує надходження до державного бюджету, що малий бізнес-це сектор, який вирішує проблеми зайнятості. Гіпертрофовані уявлення щодо малого сектору в наукових дослідженнях і функціонуванні реального сектору економіки, на жаль, призвели до зміщення акцентів в бік малого бізнесу і залишило поза увагою науковців головне – без єдності малого сектору економіки з національною економікою, суспільне відтворення гальмує свій рух і руйнується.

Справа в тім, що індивідуальне відтворення і суспільне відтворення регулюються різними механізмами управління. На відміну від суспільного відтворення, яке може корегуватись соціальним механізмом перерозподілу, індивідуальне відтворення визначається і зберігається лише економічним механізмом, основною ланкою якого є збереження коштів,

що авансовані в індивідуальне відтворення на першому, початковому, етапі їх руху. І якщо державне регулювання не забезпечить єдності функціонування підприємств різних секторів національної економіки, суспільне відтворення перетвориться, умовно кажучи, у "федеративну" модель управління. За такої моделі, малий сектор економіки буде програвати свої позиції в національному економічному просторі. І задля виживання та збереження індивідуального відтворення малих підприємств, сектор малого бізнесу все більше знаходить "вихід" у функціонуванні у "тіньовій економіці", шукаючи, так би мовити, "захисту" від суспільного відтворення та пошуку шляхів уникнення тиску податкової системи. Проте, суспільне відтворення посилює тиск на сектор малого бізнесу, запроваджуючи нові санкції. За таких умов складається корупційна схема взаємодії підприємці-податкові інституції. Така модель взаємодії різних секторів національної економіки в реаліях економічного розвитку може функціонувати лише обмежений період, оскільки вона не відповідає вимогам об'єктивних законів і неодмінно призведе до негативних економічних наслідків і навіть до руйнації. Державний менеджмент, шукаючи шляхів позбавлення тіньової економіки та корупційної складової, починає використовувати лише інституції надбудови – нормативні, законодавчо-правові, судові важелі тиску на реальний сектор економіки. Проте, вирішення такої проблеми знаходиться в базових об'єктивних умовах функціонування підприємств.

Фундаментальна економічна наука в особі представників класичної політичної економії, ідею єдності індивідуального та суспільного відтворення заклала в теорію єдності соціально-економічного механізму управління суспільним виробництвом [2]. Теоретична модель такого механізму управління соціально-економічними системами, за нашим переконанням і нашими науковими дослідженнями, в реаліях виступають у форматі єдності індивідуального та суспільного відтворення. За будь-якої соціально-економічної системи, єдність індивідуального та суспільного відтворення є елементом моделі загальної рівноваги економічної сфери. Оскільки економічна система складається із структурованих складових, які у взаємодії формують єдине поле функціонування національної економіки, завдання економічної науки полягають у розробці фундаментальних методологічних рекомендацій щодо пізнання та використання об'єктивних вимог законів, у відповідності до яких має

створюватись, реформуватись, розвиватись соціально-економічний механізм управління національною економікою в єдності індивідуальних відтворень підприємств різних секторів суспільного виробництва.

Наукові дослідження проблеми, якій присвячено зусилля значної кількості науковців в останні десятиліття, зосередженні ще на одній важливій складовій теорії єдності індивідуального та суспільного відтворення. Науковці дійшли висновків, що макроекономічний та індивідуальний рівень відтворення в єдності спроможні в значній мірі переборювати "примхи ринку", які виникають в якості ситуативних проявів ринкових відносин (наприклад, зайнятості, розподілу та перерозподілу, формування вартості товарів). Державні неекономічні інституції спроможні певний час впливати на економічні ситуації опосередковано, наприклад, через ринок. Події політичної кризи в Україні кінця 2013 року та початку 2014 року підтверджують наукові висновки реаліями функціонування фінансової системи. Національний банк України відійшов від фіксованого курсу національної валюти до іноземної і перейшов до "гнучкого" курсу національної валюти, ринкового регулятора співвідношення гривни до іноземних валют. Індивідуальне відтворення реагує на такі ринкові сплески пошуком обхідних шляхів використання іноземної валюти задля збереження свого життєвого циклу, переходячи до тіньової економіки. Реалії в даному випадку повністю підтверджують наукові висновки представників сучасної економічної науки щодо взаємодії суспільного та індивідуального відтворення, єдність яких є єдиною об'єктивною умовою збереження не лише фінансової, але й економічної системи в цілому.

На нашу думку, недостатність наукових досліджень індивідуального відтворення, в значній мірі залишили підприємства "напризволяще" з реаліями ринкової орієнтації функціонування національної економіки. На жаль, в сучасних ринкових умовах господарювання, підприємства в Україні збереження індивідуального відтворення пов'язують, головним чином, з можливостями пошуку ринків збуту продукції, пошуку джерел фінансування. Не має питань. Ринки збут фінансові джерела поповнення обігових коштів підприємств – це важливі складові функціонування господарюючих суб'єктів. Проте, це лише важливі складові, а не всі необхідні складові забезпечення стратегічного збереження індивідуального відтворення. Наші наукові розробки дають підстави стверджувати, що врахування лише вибіркового складових індивідуального відтворення навіть важливих, руйнують потенційні можливості підприємств зберіган-

ня свого життєвого циклу. Єдиною реальною умовою забезпечення життєдіяльності підприємства, збереження його індивідуального відтворення та життєвого циклу, є відношення до фінансування діяльності підприємства як до авансування. В теорії індивідуального відтворення це означає, що підприємства фінансують власне виробництво лише на умовах авансування, тобто повернення коштів у виробництво після проходження ними всіх етапів кругообігу і повернення в первинну форму грошову. Будь-які реалії функціонування підприємств без повернення авансованих коштів, приречені на те, що підприємство, як "погана господиня", проїсть кошти, що авансовані в індивідуальне відтворення, і в кінцевому етапі, збанкрутує. І єдиним механізмом збереження руху індивідуального відтворення, є не фінансування, не кредитування, а повернення авансованих коштів у індивідуальне відтворення після проходження всіх етапів і завершення повного циклу їх кругообігу.

При обмеженості формату статті, на нашу думку, втрачається сенс досконального критичного дослідження підходів представників різних наукових поглядів на індивідуальне відтворення.

Тому, не вдаючись до аналізу глибоких розходжень поглядів та наукових розробок представників сучасної економічної науки щодо суті індивідуального відтворення, на нашу думку, сучасні реалії функціонування підприємств в ринковому просторі в Україні на часі ставлять питання, без вирішення яких стратегію прогресивного розвитку первинних ланок національної економіки, а потому і національної економіки в цілому, можна піддати сумніву. На нашу думку, є сенс прислухатись до думки господарників, які б'ють на сполох, коли мова заходить про входження України в єдиний європейський ринковий простір. Політизація цього шляху немає ніякого відношення до реалій економічного розвитку. Реалії полягають в тому, що підприємства в Україні неконкурентоспроможні, в переважаючий своїй кількості, вони неспроможні конкурувати з високотехнологічними та високотехнічним виробничими підприємствами провідних, економічно розвинутих країн Світу. Більш ніж 20 років, функціонування первинних ланок національної економіки базувалось, на жаль, на "проїданні" авансованих коштів, а не на їх збереженні. Підприємства своєчасно не провели технічне переозброєння виробництва, не забезпечили можливості впровадження у виробничий процес новітніх технологій виробництва. Підприємства за таких умов були позбавлені можливості формувати трудові колективи до використання сучасної,

висококваліфікованої робочої сили. Молоде покоління потенційних робітників втратило сенс виробничої орієнтації майбутнього життєвого шляху. Перетворення ринкового простору національної економіки в суцільний "базар" лише поглиблює проблему стратегічного розвитку країни. На відміну від політичних поглядів, "що риба гние з голови", в економічному просторі все навпаки – економіка занепадає в разі негарздів в первинних ланках економіки. І справа за таких умов не в кількісних показниках зростання малих, середніх чи великих підприємств. За статистикою, кількість підприємств в Україні зростає. Проте, економічна система, її зміцнення та ефективність не формуються під впливом кількості діючих первинних ланок економіки, а обумовлюються взаємодією підприємств в межах єдності індивідуального та суспільного відтворення, коли суспільне виробництво спроможне зберігати авансовані кошти, забезпечувати їх об'єктивний процес руху і повертати на потреби фінансування індивідуального відтворення на новій технічній, технологічній, трудовій базі функціонування. За таких умов, формуються конкурентоспроможні первинні ланки економіки, які у взаємодії забезпечують конкурентоспроможність національної економіки в цілому.

Реалії ж переведення економіки України на ринкову орієнтацію розвитку зруйнували цю єдність.

Реалії періоду роздержавлення державної власності в Україні шляхом приватизації, формування, створення, розвитку колективної та приватної форм власності, стали періодом, коли економічний механізм управління підприємствами був задіяний лише на створення нової конфігурації власників майна підприємств – держава, колектив, приватний власник. Діючі, застарілі, зайві виробничі потужності підприємств соціалістичної економіки переходили у власність і управління нових власників. Створилась дуже небезпечна для підприємств ситуація, коли нові власники втратили з поля зору економічного механізму управління важливу складову – контроль за рухом авансованих в майно підприємств коштів. Малий сектор економіки України формувався на тих виробничих потужностях, які перейшли до власників малих підприємств від державних чи кооперативних підприємств радянських часів. Нові власники не мали будь-якої інформації щодо життєвого циклу, віку, економічного зношення виробничого потенціалу і не мали можливості у механізмі менеджменту сформувати складову збереження індивідуального відтворення, оскільки було відсутнє уявлення, щодо того, де і в якій формі

знаходяться авансовані кошти. Наприклад, хто мав відповісти на питання, де знаходяться амортизаційні фонди, чи нараховувались амортизаційні відрахування на виробничі потужності, які не використовувались або були взагалі зайвими у підприємств радянських часів.

Реалії таким чином розірвали єдиний рух авансованих коштів. Фонди, за рахунок яких підприємства мали б виводити з виробничого процесу застарілі виробничі потужності, відтворювати та поновлювати устаткування, не існувало. Можна лише теоретично стверджувати, що амортизаційні фонди були використані не за призначенням – не на збереження руху авансованих коштів, а на поповнення виробничих потужностей новим обладнанням. Тобто, "хвороба" зношеного, застарілого обладнання залишалась і її намагались лікувати "поповненням" нових виробничих потужностей. Але це абстракція, яка не має підтвердження реаліями функціонування підприємств і малого сектору економіки і в цілому потужностями всіх підприємств. Переважаюча кількість підприємств, які ще певний час були в змозі не зупиняти свою діяльність, в нових умовах господарювання, продовжували використання застарілих потужностей з застарілою технологією виробництва. Малі підприємства отримали у власність на початковому етапі свого становлення невеликі частки державної власності, оскільки вони створювались в структурі державних підприємств. Пізніше, за відсутності ринкової системи забезпечення себе виробничими потужностями, малий бізнес задовольняв свої потреби за рахунок будь-яких можливостей і будь в якій спосіб (ще не забуті рейдерські захоплення приміщень та виробничих потужностей). Функціонування підприємств малого бізнесу за таких умов, питання їх конкурентоспроможності не висувалось, створювалась ілюзія, що конкурентоспроможність начебто була не на часі серед пріоритетів формування механізму управління. Власники великих підприємств також не поспішали оновлювати виробничі потужності і опікувались лише збереженням своїх майнових прав власників підприємств, які перейшли їм у власність від держави.

Наслідком суб'єктивної протидії нових власників об'єктивному процесу кругообігу і обороту фондів підприємств, в економіці України почали діяти негативні тенденції. Національна економіка в умовах не конкурентоспроможності поступово почала перетворюватись у імпорто-орієнтовану модель. Почалось вимивання коштів з економічного простору України в ринковий простір інших держав.

Негативні тенденції в економічному секторі України "підкріплювались" політичними потрясіннями. За роки незалежності України, майже 20 разів до управління виконавчою владою приходив новий Уряд. Економічний механізм державного управління не встигав переформуватись в напрямі встановлення контролю за рухом виробничого потенціалу національної економіки. Але це вже мають досліджувати представники науки державного управління.

Наукові дослідження, науковці економічної науки почали бити на сполох задовго до появи негативних тенденцій у використанні виробничого потенціалу в Україні. Публікували наукові статті та монографії, захищали дисертації, проводили конференції, "круглі столи", писали доповідні записки і наукові висновки до відповідних державних інституцій. Проте реаліям функціонування національної економіки та її первинних ланок було в ті часи не до наукових рекомендацій представників економічної науки і, навіть, до наукових рекомендацій Академічних Інституцій.

Національна економіка України в таких умовах господарювання втратила цілі галузі виробництва, які задовольняли споживчий ринок і попит. Їх місце зайняли імпортна продукція. Як будь-який імпортований капітал, імпортна продукція, яка задовольняла потреби споживачів на українському ринковому просторі, ставилось за мету лише зростання і повернення своїх інвестицій. Опікуватись збереженням індивідуального відтворення не входить до економічних інтересів інвесторів іноземного капіталу. Рух іноземних капіталів регулюється власними економічними законами і інтересами, які знаходяться в іншій площині дії єдиного економічної системи.

Отже, за наявності таких негативних тенденцій в економіці України, на часі в реаліях функціонування індивідуального та суспільного відтворення назріла потреба вирішити, на нашу думку, першочергові стратегічні завдання збереження безперервності руху авансованих коштів : по-перше, головну вимогу відтворення виробничого потенціалу – поновити і поповнити фонди, на яких зберігаються авансовані кошти (наприклад, амортизаційні фонди). По-друге, за рахунок збереження авансованих коштів розпочати технічне переозброєння підприємств. Переозброєння підприємств новою технікою дасть простір для застосування новітніх сучасних технологій у виробничий процес. По-третє, сформував механізм управління рухом авансованих коштів, за допомогою якого державне управління розподілить функції збереження руху індивідуального відтворення між інституціями на рівні підприємства і національної еко-

номіки. По-четверте, задіяти механізм контролю за збереженням руху індивідуального та суспільного відтворення з додержанням амортизаційних періодів кругообігу виробничого потенціалу і в національній економіці, і на підприємствах. В межах даного наукового дослідження ми залишаємо теорію ринкової економіки поза увагою, хоча розуміємо, що ринкові важелі впливу на збереження індивідуального відтворення мають своє об'єктивне поле і потребують свого наукового дослідження. Не має сумнівів, що в ринкових умовах господарювання підприємства не спроможні будуть забезпечити свою конкурентоспроможність і подальше функціонування в конкурентному полі своєї діяльності. І запорукою збереження індивідуального відтворення, однією за умов, має бути розуміння суті та природи авансованих коштів, не "проїдати" їх, а направляти на заміну використаних елементів виробничих потужностей, які вичерпали свій період обороту, або не спроможні забезпечувати конкурентоспроможність підприємства за своїми технічними та технологічними характеристиками (внаслідок фізичного чи морального старіння).

На підтвердження викладених в даній статті теоретичних висновків і рекомендацій, можна звернутись до аналітичних матеріалів, на яких базуються авторські наукові дослідження і зроблені відповідні наукові розробки шляхів вирішення проблеми конкурентоспроможності індивідуального відтворення і забезпечення його єдності з суспільним відтворенням [3].

Література:

1. Малий бізнес: дороговкази поступу: Монографія. – Донецьк, ТОВ "Юго-Восток ЛТД", 2008, – 275 с.
2. *Бортіс Генріх*. Інституції, поведінка та економічна теорія: Внесок до класико-кейнсіанської політичної економії. – Монографія. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – 560 с.
3. Статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України, 2013. – 249 с.

References:

1. *Malyy biznes: dorohovkazy postupu: Monohrafiya.*- Donets'k, TOV "Yuhovostok LTD", 2008, – 275 s.
2. *Bortis Henrikh*. Instytutsiyi, povedinka ta ekonomichna teoriya: Vnesok do klasyko-keynsians'koyi politychnoyi ekonomiyi. – Monohrafiya – K.: Vyd. dim "Kyievo-Mohylyans'ka akademiya", 2007. – 560 s.
3. *Statystychnyy zbirnyk*. K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2013. – 249 s.

Надійшла до редколегії 27.02.14

Воротина Л. И., д-р экон. наук, проф.
КНУ имени Тараса Шевченко

**КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ
ИНДИВИДУАЛЬНОГО ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ
В УСЛОВИЯХ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ
(ТЕОРИЯ И РЕАЛИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ)**

Статья посвящена теории и реалиям индивидуального воспроизводства предприятия в рыночных условиях хозяйствования в Украине.

Ключевые слова: индивидуальное воспроизводство; авансирование; амортизационный период; конкурентоспособность.

Vorotina L., Ph. D., Professor
Taras Shevchenko Kyiv National University

**COMPETITIVENESS OF INDIVIDUAL COMPANIES REPRODUCTION
IN BUSINESS ENVIRONMENT
(THEORY AND REALITIES COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES)**

Article is devoted to the theory and the realities of individual reproduction enterprise under market conditions in Ukraine.

Contemporary realities of the functioning of enterprises in the market space in Ukraine asking questions without which the strategy of progressive development of primary links in the national economy can be questioned. Within this research we reserve the theory of market economy aside, although we understand that market leverage to preserve individual play with their objective right and need of scientific research. Under market conditions the company will not be able to ensure their competitiveness and continued operation in the competitive field of its activity. And to preserve individual reproduction should be understanding of the nature and advances of funds. Guide them to replace the used elements of production facilities that exceeded their rotation period or are not able to ensure competitiveness with its technical and technological characteristics (due to physical or mental aging).

Keywords: individual reproduction, advances, amortization period, competitiveness.